

Откъс от повестта

„Джан“

По-късно вечерта Чагатаев отново отиде в градината на икономическия институт. Облече си хубавия сив костюм, запазен през дългите студентски години, и се избърсна пред мъничкото моминско огледалце. Цялото му имущество се намираше под възглавницата и в нощното шкафче, до кревата. Като тръгваше за вечеринката, Чагатаев със съжаление погледна в мрака на шкафчето; скоро то ще го забрави и миризмата от дрехите и тялото на Чагатаев ще изчезне завинаги от този дървен сандък.

В общежитието живееха студенти от други вузове, затова Чагатаев тръгна сам. В градината свиреше оркестър, повикан от киното, масите бяха наредени в дълга редица и над тях светеха прожекторни лампи, които електротехниците бяха окачили на временно прокарани жици между дърветата. Лятната нощ се издигаше като тъмен купол над главите на събралите се на тържеството, на последната си среща, и цялата красота на тази нощ беше в открития и топъл простор, в тишината на небето и растенията.

Музиката свиреше. Завършилите института младежи седяха на масите, готови да се разпръснат оттук по заобикалящата ги земя, за да си подредят там щастието. Цигулката на музиканта понякога затихваше като далечен, отслабващ глас.

На Чагатаев му се струваше, че някъде отвъд хоризонта плаче човек, може би в онази никому непозната страна, където някога се беше родил, където сега живееше или беше умряла майка му.

– Гюлчатай! – каза той на глас.

– Какво значи това? – попита го съседката, техноложка.

– Нищо не значи – обясни ѝ Чагатаев. – Гюлчатай е майка ми, планинско цвете. В нашия край на хората се дават такива имена, защото когато са малки, приличат на най-хубавите неща...

Цигулката отново свиреше, гласът ѝ не само се оплакваше, но и зовеше – да тръгнеш и да не се върнеш, защото музиката винаги свири за победа, дори когато е тъжна.

Скоро започнаха танците, игрите, обикновеното тържество на младостта. Чагатаев гледаше хората и нощната природа; на него му предстоеше да стои още дълго тук, да работи и да бъде щастлив.

Срещу Чагатаев седеше млада жена, която той не познаваше, с очи, които блестяха с черна светлина, със синя рокля с яка високо до брадата като на стара

жена, което ѝ придаваше неловък и мил вид. Тя не танцуваше – може би се стесняваше или не умееше – и любопитно гледаше Чагатаев. Харесваше ѝ мургавото му лице с тесни черни очи, насочени право в нея с доброта и тъга, широките му гърди, които скриваха сърцето с тайните му чувства, и меката немощна уста, способна да плаче и да се смее. Тя не криеше симпатиите си и се усмихна на Чагатаев; той не ѝ отвърна. Общото веселие все повече се засилваше. Студентите – икономисти, плановици и инженери – вземаха от масата цветя, късаха в градината трева и правеха подаръци на приятелките си или посипваха растенията направо върху гъстите им коси. Жената, която седеше срещу Чагатаев, изчезна – сега тя танцуваше на градинската пътека, обсипана с разноцветни хартийки, и беше доволна.

Другите жени, останали на трапезата, също бяха щастливи от вниманието на приятелите си, от природата, която ги заобикаляше, и от предчувствието за своето бъдеще, равно по дължина и надежди с безсмъртието. Само една от тях беше без цветя и конфети на главата; никой не се навеждаше към нея със закачливи думи и тя тъжно се усмихваше, за да покаже, че взема участие в общия празник и че тук ѝ е приятно и весело. А очите ѝ бяха тъжни и търпеливи като на голямо (обидено дете). Понякога тя внимателно се озърташе и убедила се, че никому не е потребна, бързо събираше от столовете на съседите си попадалите цветя и цветни хартийки и незабелязано ги скриваше. Чагатаев от време на време виждаше какво прави тя, но не можеше да разбере защо; вече беше му станало скучно от дългото тържество и се канеше да си отиде. Жената, която събираше цветята, паднали от другите хора, също беше отишла някъде – времето на вечерта беше минало, звездите бяха станали големи, започваше нощта. Чагатаев стана от мястото си и се поклони на най-близките си другари – нямаше скоро да се види с тях.

Той тръгна покрай дърветата и забеляза жената с (конското) лице, скрита в сянката; тя не го виждаше, сега тя слагаше в косите си цветя и ленти, после излезе иззад дърветата и тръгна отново към осветената трапеза. Чагатаев искаше да се върне там, искаше веднага да преобърне масите, да повали дърветата и да прекрати това наслаждение, над което капеха жалки сълзи, но сега жената беше щастлива, засмяна, с рози в тъмните си коси, макар че очите ѝ бяха насълзени. Чагатаев остана в градината; той отиде при нея и се запозна; беше студентка абсолventка от химическия институт. Покани я да танцуват, макар че не умееше, но тя танцуваше прекрасно и го водеше в такт с музиката, както трябва. Очите ѝ бързо изсъхнаха, лицето ѝ се разхубави и тялото ѝ, привикнало да бъде плахо и свито, сега с доверие се притискаше към него, изпълнено с късна девственост, лъхаше приятно и топло като хляб. Чагатаев се унесе край нея, сън и щастие лъхаше от тази чужда жена, с която вероятно нямаше да се срещне вече; често край нас живее незабележимото блаженство.

Срещата и веселието продължиха до зори; после градината опустя, останаха мъртвите съдове, всички се разотидоха. Чагатаев и новата му приятелка Вера

тръгнаха из осветената от зората Москва. Чуждоземецът Чагатаев обичаше този град като роден и беше благодарен, че живя тук дълго, позна науката и без укори изяде много хляб. Той погледна спътничката си – лицето ѝ беше станало красиво от далечното изгряващо слънце.

След известно време небето стана високо и чисто, засилилото се слънце непрекъснато изпращаше на земята своето богатство – светлината. Вера вървеше мълчаливо. Чагатаев от време на време се вглеждаше в нея и се чудеше защо тя се струва на всички грозна, когато дори скромното ѝ мълчание напомня безмълвието на тревите, верността на стария приятел. Сега отблизо той виждаше на бузите ѝ бръчки от умора, очите, пазени от клепачите, набъбналите ѝ устни – цялото тайнствено въодушевление на тази жена, всичко добро и силно, скрито в това живо същество. И той ставаше плах от нежност към нея и не можеше да направи нищо против нея, и дори го беше срам да мисли красива ли е, или не.

– Уморих се много, нали не сме спали – каза Вера. – Хайде да се сбогуваме.

– Нищо – каза Чагатаев. – Аз скоро заминавам, нека бъдем още малко заедно.

Те продължиха напред, изминаха дълги улици и някъде спряха.

– Тук живеея – Вера посочи един голям нов жилищен блок.

– Да отидем у вас. Вие ще легнете да си почивате, а аз ще поседя до вас и после ще си отида.

Вера стоеше смутена.

– Добре – каза тя и поведе госта.

Тя имаше голяма стая с обикновена мебел, но стаята беше някак си тъжна, със спуснати щори, скучна и почти празна.

Вера свали лятното си пардесю и Чагатаев забеляза, че тя е по-пълна, отколкото изглежда. После Вера взе да рови из кошчетата на домакинството си, за да нахрани госта, а Чагатаев се загледа в старинната двойна картина, която висеше над кревата на момичето. Картината изобразяваше фантазията, когато Земята се е смятала плоска, а небето близко. В нея някакъв голям човек беше стъпил на Земята, беше пробил с главата си дупка в небесния купол, измъкнал се до рамената от другата страна на небето в чудната безкрайност на времето, и се бе загледал нататък. И той толкова дълго беше гледал в непознатото чуждо пространство, че беше забравил другата част от тялото си, останала под обикновеното небе. На другата половина на картината беше нарисуван същият изглед, но в друго положение. Туловището на човека се беше изтощило, отслабнало и сигурно умряло, а изсъхналата глава се беше търкулнала на оня свят – по външната повърхност на небето, което приличаше на тенекиен леген, – главата на търсача на нова безкрайност, където наистина няма край и откъдето няма връщане върху бедната плоска Земя.

Но на Чагатаев както на болен сега всичко му стана неприятно и безинтересно. С изтръпнало сърце той прегърна Вера, която беше навела глава близо до него, заета с домакинската си работа, и я притисна до себе си силно и

предпазливо, сякаш искаше да се долепи колкото се може по-близо до нея, за да се стопли и успокои. Вера веднага го разбра и не го отблъсна. Тя се изправи, наведе главата му под своята и започна да гали черните му остри коси, а самата тя гледаше встрани, извила лицето си, но все пак от време на време сълзите ѝ падаха върху главата на Чагатаев и там изсъхваха. Вера плачеше безшумно, като се стараеше да не променя израза на лицето си, за да не хълца.

– Аз съм бременна – каза тя.

– Нищо! – отвърна Чагатаев, прощавайки ѝ всичко, с храбро сърце като обречен на смърт.

– Не! – тъжно говореше Вера и закриваше лицето си с края на ръкава, за да избърше очите си и да скрие мокрото си лице. – Не. Нищо не мога.

Чагатаев я остави. Той нямаше нужда непременно да се утешава с яростно наслаждение с Вера, за да бъде щастлив. Достатъчно му беше да бъде близо до нея, да държи ръката ѝ и да я попита защо плаче – от мъка или от обида.

– Неотдавна умря мъжът ми – каза Вера. – А знаете колко е трудно да се забрави мъртъв човек. И детето, когато се роди, няма да види баща си, а само майка няма да му стига... Нали няма да му стига?

– Няма – съгласи се Чагатаев. – Сега аз ще му бъда баща.

Той я прегърна и те заспаха посред бял ден, и шумът на строяща се Москва, сондирането на недрата ѝ, кавгите на хората в градския транспорт замлъкнаха в ушите им; те се държаха за ръце и всеки от тях чуваше в съня си глухото, кратко дишане на другия.